

ՊԱՏԱՍԵԱՆԻ ԼԱՏԻՆԱՑՈՅ ԹԵՏՈՅՆ

Ի Մկրտիչ նկարագրէ, զոր գրեաց հրամանաւ կրօնոսին
Հայոց եւ մեծ բաբունապետին Ռումայի*:

Յաւէտ ծայրացելոյ բնականագոյն նախուստն մերոց սրբա-
զանից եւ վսեմական երիցս երանեալ եւ ամենայն ծայրութեանց
ծայրագունի համեմատեալ, աստուածաբետականին Յիսուսի փոխա-
նորդի եւ առաքելական շնորհի եւ փշման արժանացեալ աթոռոյ(ս):
Եւ միեղինարար կացորդութեամբ յարամանեալ ընկալաք զտառ
տարրական իմն նըւիրաձիր, մաքրափայլ եւ աստուածաներկ որա-
կացեալ բարեփառ աջոյ մակագրեալ, զոր վերծանեալ տեսուչք եւ
վերծանողք արամեանս եկեղեցոյ: Յորում զտաք զովացուցա-
նող** եւ փարատիչ մխիթարական, զներածական ձեր մտած. . . տրա-
մակայումն դիտաւորութեան, տիրապէս տրամադատական խոկ-
մամբ երկակի եզրակացութեամբ պատճառաւ, որ վասն ուղղա-
փառութեան հաւատոյ: Եւ երկրորդ վասն միաբանական սիրոյ,
որ է սկիզբն եւ աւարտ յաւետական եւ յաւիտենից, զոր փողն Տար-
սոնացի զմինն ա՛մ բարե[աց] պատճառ մակագրէ եւ զմիւս[ն]
կենարարն լրումն աւրինաց աւանդէ եւ աշակերտ նմին զԱստուած
սէր քարոզէ: Եւ ձեր վսեմական եւ մաքուր մակացութիւն ներ-
բնական ուշեղութեամբ բաղխոհական մակամտածական տենչման
ըղծանաց միախորհ եւ միակրան յարամանել փութա(յ) հաւտին
տիրական: Վասն որոյ յուսալի է մեզ ձերոյ գերիմաստ հանճարոյ
դիտաւորութիւն եւ մեզ բաղձումն անձկութեան տենչանաց, որ
խանդաղակաթ յաւէժ տոչորիմբ պասքեալ կարաւտեալ ամենայն
քրիստոսածան ազանց. նախուստն մերոց հետեւ հայրենատուր
աւանդութե՞ց եւ ծայրագոյն տրամախոհական մտածութիւն թեա-
կոխել յուղումն հաստատութեան հաւատոյ:

Զոր յառաջագոյն սկիզբն արարեալ լուսաւորութեան մերոյն
Պարթևի, զոր ընկալեալ մերս եկեղեցի, պահեաց անայլայլելի,
ամբաշնու կնքեալ եւ պարփակեալ անշարժ վիմարդեան, զնոյն,
զոր աւանդեաց եկեղեցին Լատինացոց, զերից ս՛ր ժողովոյն, զմի-

* Այս վերնագիրը գրուած է մի Յերթ առաջ. սկսուած է Յուդթը
եւ մի քանի տողից յետոյ կիսատ թողած: Նոյն գրչով մի Յերթ յետոյ
սկսուած է Յուդթը. «Պատասխանի լստինացոց արարեալ ուղափառ վար-
դապետացն Հայոց» վերնագրով:

** Զ-ում զովացուցանով.

ութիւն հաւատոյ զմիասնական աստուածութեանն, զոր նոցա առաքելոցն յաւանդեցաւ, առաքելոցն ի հոգւոյն ա՛յ: Արդ կա և մնա Հայաստան ի վերա նոյն հիման հաստատուն, զոր ի հոգոյն սրբոյ շինեցաւ:

Հաւատալ մի ա՛ծ, արարիչ և նախախնամող, հայր անըսկիզբն և անկատարած: Հաւատալ զորդին աստուած անսկզբնաբար սկսեալ ի հաւրէ, ոչ ունելով կարծիս ժամանակաց ըստ Արիօսի: Հաւատալ զՀոգին սուրբ Աստուած ճշմարիտ, բղխումն ի հաւրէ և հաւասար նմին և ոչ կրսիւր կամ պաշտաւնատար ըստ Մակեդոնի:

Հաւատալ անձնաւորութիւն(sic) սուրբ երրորդութեանն. մի աստուածութիւն, մի բնութիւն, մի կամք, մի ներգործութիւն և ոչ ի բաց բառնալ զանձնաւորութիւնն ըստ Եւնոմեա և Սաբելի: Հաւատալ զանժամանակ ծնունդն հաւր, ծնեալ ի կուսէ, աստուածութեամբն միաւորեալ ի մարմնի և ոչ բնութեամբ ըստ Լեոնի:

Պոստովանիմք զՄարիամն աստուածածին և ոչ մարդածին, ըստ Նեստորի: Պոստովանիմք զաւծեալն Քրիստոս մի բնութիւն, նոր խառնումն սքանչելի և անըշփոթ(sic) միաւորութիւն և ոչ երկու բնութիւն կամ ըշփոթմամբ(s) ըստ Եւտիքոսի: Եւ զամենայն զոր ինչ կրեաց աստուածացեալ մարմնովն, Աստուծոյ խոստովանիմք և ոչ սոսկ մարդոյ ըստ Մարկիանոսի: ԶՅաջն Աստուծոյ խաչ և չարչարանքն Աստուծոյ չարչարանք և զմահն Աստուծոյ մահ ըստ Աստուածաբանին. եթէ Աստուած խաչեալ և արեգակն խաւարեալ: Ոչ ասեմք զոմն մեռեալ և զոմն անմահ մնացեալ, զի այս ա՛ր. բաժանի: Այլ որ անմահն, նոյն և մեռեալ, և որ մեռեալ նոյն անմահ մնացեալ: Եւ եթէ ոք անհնարին այսմ լինել կարծէ, նա և կուսական ծնունդն և անխախտ մնալ կուսութիւնն կարի առաւել իմն է անհնարին: Այլ որպէս ծնունդն է սքանչելի, սոյնպէս և մահն սոսկալի և սխրալի. զի ամենայն անհնարինք, Աստուծոյ հնարաւորք են: Եւ ի բաժանել բանական հոգոյն, զաստուածութիւնն ասեմք անբաժանելի. բոլոր աստուածութիւնն ի բոլոր մարմինն և բոլորն ի բոլոր բանական հոգին: Զի աստուածութիւնն ի նոյն բոպէն, որ էառ յարենէ կուսին և խառնեալ միացոյց յանեղ աստուածութիւնն: Եղև մարդն Աստուած ճշմարիտ և Աստուածն մարդ կատարեալ, ոչ երկու, այլ մի խառնում, անբաժանելի և ամենայնիւ ոչ բաժանեալ խոստովանիմք, այլ անբաժանելի ի ծնունդն, ի քիրտն, ի վաստակն, ի խաչն, ի չարչարանքն, ի մահն, ի թաղումն, յարութիւնն և ի համբարձումն, ի նստելն ընդ աջմէ ծնողին, այսինքն ի փառս հայրենի եղական աստուածութեանն: Զսոյն զաւանութիւն և ի հաւատոյ շինեալ ի վերայ առաքելական վիմին, ընկալաւ Հայաստան-

հայցս եկեղեցի ի յեկեղեցոյն լափնացոց, յերից սուրբ ժողովոյն:

Ա. Յառաջին ժողովն որ ի Նիկիա եղև յետ ԳՃ և ԺԵ ամի ծնընդեանն Քրիստոսի և մեծին Կոստանդիանոսի .է. ամի Թագաւորութեանն նորա, որ էին անդ ԳՃ և ԺԸ հայրապետք և պատրիարքունք Չ Մեծն Սեղբեստրոս Հռոմա, Մակար յԵ՜էմի, Արիստակէս Հայոց մեծաց, Թադէոս Անտիոքու, Մետրոփանոս Կոստանդինուպուլսի, Աղէքսանդրոս Աղէքսանդրացի, որք զԱրիոս հերքեցին:

Բ. Եւ երկրորդ ժողովն, որ եղև յետ ՀԴ ամի(!) առաջին ժողովոյն, ի Թագաւորութեանն Թէոդոսի մեծի, որ էին ՃԾ հարք: Եւ պատրիարքունք Չ. Ներսէս Հայոց, Կիւրեղ Երուսաղեմի, Դամասոս¹ Հռոմա, Նեքտարինոս Կոստանդինուպուլսի, Տիմոթէոս Աղէքսանդրի, Մելիտոս Անտիոքու, ընդդէմ Մակեդոնի, որ զհոգին սուրբ հայհոյեաց:

Գ. Երրորդ ժողովն, որ եղև յետ ԾԲ². ամի երկրորդ ժողովոյն, ի Թագաւորութեանն փոքուն Թէոդոսի, հարք երկերիւր և պատրիարքունք Ե. Մեծն Սահակ Հայոց, Յորնաղ յԵ՜էմի, Կէլէստիանոս Հռոմա, Կիւրեղ Աղէքսանդրու, Յոհաննէս Անտիոքու, ընդդէմ մարգարաւան Նեստորի, որ և աքսորեցին ի Սուժաստան:

Յետոյ յայտնեցան չարափառ ոմանք ի նոյն Թագաւորական քաղաքին. Փլաբիանոս պաղատան եպիսկոպոսն Նեստորի աղանդովն, և այլ բազումք աղանդոյն այնմ հետեւեալ: Յայսց հակառակութեանց ազմուկ շփոթեալ և խռովութիւն ոչ սակաւ լինէր ի մէջ քաղաքին: Վասն որոյ զայրացեալ Թագաւորին Թէոդոսին փոքու հրամայեաց կրկին ժողով լինել ի նոյն քաղաքին Եփեսոս ՃԼԸ հարք ազգեցութեամբ հոգոյն սրբոյ: Եւ էին գլխաւորք Դէոսկորոս Աղէքսանդրու, Տիմոթէոս ջահն հաւատոյ, որ գուզն կոչեցաւ, Յորնաղ յԵրուսաղէմի, Դոմնաս Անտիոքու և Ստաթէոս Բիւրիտոյ, Թէոդուլոս Կեսարու, Յուլիոս Հռոմա, Ը ամի(!) յետ * առաջին ժողովոյն Թէոդոսի Փոքուն: Որք մեծաւ քննութեամբ հատին զախտացեալ անդամն եկեղեցոյ, և ի վերա առաջնոյն հիման հաստատեցին զեկեղեցիս ուղղափառաց ի գլուխն Բ՞ա Եւ սահմանեցին անդրդուելի(s) հաստատութեամբ զսուրբ և զանբիծ հաւատս ուղղափառաց զհաստատեալն երից սուրբ ժողովոյն:

Յետ որոյ սակաւ ինչ կացեալ վաղճանեալ բարեպաշտ Թէոդոս փոքրն: Ապա զկնի նորա առնու զԹագաւորութիւնն Մարկիանոս, ընդրութեամբ մաւրաքըւերն իւրոյ Պաւղքերա և սոքա համախոհ էին Նեստորի և Փլաբիանոսի, որ և վրէժխնդիր եղեն և

¹ 2-ում Դամասկոս

2 2-ում ԺԲ

* 2-ում «յետոյ»

յիշեն զուխտն, զոր եղին ընդ Լևոնի, զոր լուեալ նմայ(sic)մեծապէս խրախացաւ և յուղարկեաց և էառ զտումարն ի ձեռն կարտինաբացն իւրոց, Տրոմիկոսի, Լիբիբան և Ղունկինիոսի: Ընդ որ հաճեալ Մարկիանոս և Պողքեր եւ սկսան թագաւորական հրամանաւ և արքունական զօրականաւք ածել(j)ամենայն կողմանց զպատրիարքունսն և զեպիսկոպոսս աշխարհաց ի Քաղկեդոն քաղաք Բիւթանացոց որ է մերձ ի Կոստանդինուպաւլիս: Որ և ժողովեցան եպիսկոպոսք Զ Ճ և ԼԶ, որ և գլխաւորք էին այսոքիկ ի Հռոմ փոխանորդքն Լևոնի, զոր վերագոյն ասացաք: Անդիոքու Մաքսիմոս, Կոստանդինու Անատոլիս, Երուսաղէմի Յորնադ, Աղէքսանդրու Դէոսկորոս, և սուրբն Պետրոս Գազա եպիսկոպոսն, և լուծեալն Թէոդորիտոս Կիւրոս քաղաքի, զոր այժմ եղին գլուխ ժողովոյն: Եւ առաքեն պատգամաւորս ածել զնեստոր յաքսորանացն և նա զառհաւատչեայն ի վերուստ ընկալաւ վասն հայհոյութեանն ի հրեշտակէ հարեալ: Եւ դարձան պատգամաւորքն ունայն և վասն մեծի ամաւթոյն ծածկեցին զբանն, զի մի իմացեալ ժողովն, խաբանեսցի զործն:

Ապա այնուհետեւ Մարկիանոս և Պաղքեր խոշտանգելով ի հաւան ածէր(sic) զեպիսկոպոսունսն: Զեռնարկեցին զտումարն Լևոնի և հաստատեցին զհաւատն Նեստորի, դաւանել զՔրիստոս սոսկ մարդ ծնեալ ի Մարիամա(j) և ասել Քրիստոսի երկու բնութիւն և երկու կամք, երկու ներգործութիւն: Իսկ մեծ և անյաղթ ախոյեանն հաւատոյ սուրբն Դէոսկորոս երկու հարիւր եպիսկոպոսաւք ոչ հաւանեալ երկարնակ ժողովոյն և մարդադաւան տումարի Լևոնին, այլ պնդեալ զմէջս իւրեանց ճշմարտութեամբ և ետուն զանձինս ի մահ և ի չարչարանս վասն անուանն Քրիստոսի:

Իսկ ի ժամանակս Զենոնի բարեպաշտ և ուղղափառ կայսերն, վերստին հաստատեցաւ ուղղափառութիւնն և ամենայն կալանաւորքն արձակեցան և զնացին մեծաշուք պատուով իւրաքանչիւր վիճակս և հալածական եղեն երկարնակքն յամենայն կողմանց, զի Աստուած զփառաւորիչս իւր փառաւորէ: Եւ հայաստանեացս եկեղեցի անշարժ մնաց յամենայնիւ ի վերայ նիկիական եղեալ հիմանն, յառաջինն և յերկրորդն և յերրորդն: Ոչ եղեն համախոհ Նեստորի և ոչ ընդունին զքաղկեդոնիկն: Այս է պատասխանի տանն Աբեղայ և եկեղեցոյն արմենի: Զի եթէ ի(sic)եկեղեցին լատինացոց կամիք զգալլս(s) մեր առ ձեզ վասն սիրոյ և հաստատութիւն, և միաբանութիւն առ ի հաստատել զնիկիականն դաւանութիւն, և մեք ի նոյն յաւժարիմք և զնոյն խնդրեմք և զնոյն անխախտ ունի մեքս եկեղեցի և հաստատուն, և ոչ լինիւ միոյ առաւելեալ կամ նշւագեալ: այլ զնոյն զոր երկու ինքնակալ կայսերք, մեծն Կոստանդիանոս եւ մեքն Տեդասեոս եւ քաջ ախոյեանքն եկեղեցոյ սուրբն

Սեղբեսորս եւ պարբեականն Գրիգորիոս Քրիստոսի արեամբն գրեցին դաժինս եւ սահմանեցին ճառս կանոնական լինել մի հաւս եւ մի հովիւ համանգամայն ազանց:

Ապա,* եւ ով ոք որ սմին միաբանութեան սիրոյ եւ խաղաղութեան լիցի պատճառ, եղիցի նա որդի լուսոյ եւ որդի Տրեւիզեան: Ապա թէ և զմեզ կամիք երկաբնակք լինել, կամ զՔրիստոս սոսկ մարդ դաւանիլ կամ զՄարիամն մարդածին կամ երկու բնութիւն, երկու կամք և երկու ներգործութիւն ասել Քրիստոսի կամ անգոսնելի կիրս, կամ զաստուածութիւնն բնակութեամբ ասել ի մարմնի կամ զչարչարանսն և զխաչն սոսկ մարդոյ կամ ապականացու զմարմինն Քրիստոսի, և յետ յարութեանն ապա եղեալ անապական, կամ զՈրդին Աստուած արարած ասել կամ զՀոգին Աստուած կրսեբ և պաշտանատար, կամ ի Հաւրէ և Որդոյ բղխեալ կամ զՈրդին աստուած աննման Հաւր, կամ զանձնաւորութիւն Երրորդութեանն ի բաց բառնալ ըստ Սաբելի, զսոյն և որ սոցին նման, զոր քաղկեդոնիկն աւանդեաց, ոչ ընդունի Հայաստանեացս եկեղեցի և ոչ կարաւտանայ այդպիսի** սիւնհոգոսի: Զի անխախտելի է մնացեալ ի վերայ հիմանն հաստատութեան և եթէ մի անձն մընա(ս) յազգէ արամեան, անհնարին է հետեւել քաղկեդոնի:

Գոհանամք զԱստուծոյ, զի գեռ ևս Հայաստանեացս եկեղեցի ունի ժառանգս բազում. դասատունս և առաքելական աթոռս, պատրիարքք և մետրապօլիտք և եպիսկոպոսունք ըստ դաւառաց գաւառաց: Եւ զմարմնաւոր իշխանութիւնն նախախնամութիւնն Աստուծոյ երարձ ի մէնջ. զի եթէ բարի էր երկրաւոր թագաւորութիւնս, ինքն Քրիստոս հաղորդէր մարմնաւոր թագաւորութեան, այլ արհամարհեաց և հետևողացն իւրոց խաչ և չարչարանս քարոզեաց: Եւ գրեալ է ձեր ի չափաբերական և ի հրաշառասական տաղիւք մակարդակեալ տառին վասն միաբանութեան առաքելական եկեղեցոյ: Արդ զմիաբանութիւնն քաղկեդոնիկն այն բաժանեաց. եթէ զքաղկեդոնին բառնայք ի միջոյ և զերից սուրբ ժողովոյն ընդունիք, զոր ի վերոյ գրեցաք, լինի միաբանութիւն եկեղեցոյս Հայաստանեացս ընդ եկեղեցոյն լատինացոց և յունաց և այլ ա՛մ քրիստոսադաւան ազանց, և մոխրամած դիմաւք հլու և հնազանդ լինիմք հրամանաց ձերոց գերադրական իշխանութեանդ: Ապա եթէ զեկամուտն հաստատել կամիք, և զանշարժն ընդ թիւ-

* «Ապա» խօսքը բուն բնագրի շարունակութիւնն է, որ զեղծարարը հետեւեալ նախադասութիւնը ներմուծելով. թողիլ է իւր արարմունքի հետքը՝ ներմուծութիւնը Դաշանց թղթի հետեւողութեամբ:

** 2-ում «այդպիսի»

բելոյն յարամանել, այդ անհնարին է լինելը Զի մերս եկեղեցի ոչ միաբանի այդմ գործառութեան:

Վերջինս ի մանկունս սիոնի անյիշելի հողիկս, անարժան Մկրտիչ կարծեցեալ իմաստակ, բացասութեամբ եպիսկոպոս Համիթ քաղաքի մականդուն նաղաշ մակագրեալ, հրամանաւ տեառն իմոյ Կոստընդին պատրիարքի և քաջ ախոյեանին և անյաղթ փլիսոփային Թումա քարունապետի, արեւելեան հռետորի, սուղ ինչ և զգիւ(?) տրամադատեալ, պատասխանի եկեղեցոյն լատինացոց, զոր վերագրեալ յԱդամ մինչ ի ծնունդ մարդացելոյն Աստուծոյ ՐՃԼԸ ամի, և ի մարդեղութենէն Քրիստոսի մինչ ի հայ թըվականն ԶԾԳ.(!) ամի, [ի] ծնընդենէն Քրիստոսի մինչ առ մեզ ՌՆԼԸ ամի և ի Լուսաւորչէն մերոյ մինչ առ մեզ ՌՃԼԸ ամի. եւ ի նիկիական ժողովոյն մինչ առ մեզ ՌՃԺԲ ամի. ի Կոստանդնուպաւսի սուրբ ժողովոյն մինչ առ մեզ ՌԽԲ.(!) ամի. յեփեսոսի ժողովոյ մինչ առ մեզ ԶԴԴ.(!) ամի. ի Քաղկեդոնի ժողովոյն մինչ առ մեզ ԶԾԹ. (!) ամի: Ի թվականութեան յարարարեալ արմէնազրի համարողական՝ տրհեստի ՊԶԷ թվին, յամսեանն մայիս, վեշտասան աւուր չորեքշաբթի, և նվիրեցաք ի ձեռն Արղմսեհի սարկաւազի, որ է նվիրակ տեառն Եսայիս արքեպիսկոպոսի, որ եղև առ մեզ արգելական ամիսս Ժ վասն պղտորութեան ժամանակիս, որ շատ աշխատանք կրեաց, որոյ տացէ տ՝ր Աստուած մասն բարի: Եւ ես Յոհանէս Կաֆացի բացասութեամբ արեղայի և սպասաւոր ուղիղ բանի առ ոտս Թումա վարդապետի: Չեռա[մբ]. . . զոր մեր մալաղի Ով կարդացողք [ձե]ր աղաւթիւք Քրիստոս Աստուած . . . (մի բառ) յիշման . . . (առնէ?) (մի բառ) զմեզ արժանի, Քրիստոս առնէ զձեզ արժանի արքայութեանն . . . անկալի ամէն: